

1 Ainejakoisuus ja monialainen eheyttäminen opetuksessa

Hannele Cantell

Niin Suomessa kuin ulkomaillakin on viime vuosina tullut käyttöön paljon sanoja, jotka kertovat maailman monimutkaisuudesta ja asioiden laaja-alaisuudesta. Alalla kuin alalla ja aiheessa kuin aiheessa puhutaan yhä enemmän linkittymisestä, verkottumisesta, kytkennöistä, vuorovaikutuksesta ja laaja-alaisuudesta. Puhutaan myös ilmiöistä, teemoista, monialaisuudesta ja eheyttämisestä. Ne kaikki nostavat esiin ajatuksen, että maailma on kokonaisuus, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Maailma on monien monimuotoisten palojen palapeli, jossa toisiinsa sopivat palat muodostavat eheän kokonaisuuden. Irrallisista paloista ei synny ymmärrettävää kuvaa.

Niinpä myös kasvatuksessa ja koulutuksessa opiskelvat asiat ja niiden yhteydet ympäröivään maailmaan tuntuvat olevan yhä monimutkaisempia ja monitahoisempia. Tämä ajattelu on heijastunut vahvasti myös koulutuksen kehittämistä koskevaan keskusteluun. Perusopetuksen ja lukio-opetuksen tuntijakoprosesseissa sekä opetus suunnitelman kehittämistyössä on käyty moninaista keskustelua maailman muuttumisesta ja pohdittu muutosten vaikutuksia koulun oppiainejakaisuuteen, kurssien nimeämiseen sekä opetuksen sisältöihin.

Pyrkimys monialaisuuteen

Suomessa kouluopetus on perinteisesti järjestetty oppiainejakoisesti. Lukuaineiden osalta tämä jaottelu pohjautuu pääsääntöisesti akateemisiin, yliopistossa tutkittuihin tieteenaloihin. Joukossa on kuitenkin muutamia poikkeuksia, kuten ympäristöoppi tai ympäristö- ja luonnontieto, elämäntietä ja terveystieto. Nämä kaikki ovat oppiaineiden kentässä uudehkoja tulokkaita. Myös taito- ja taideaineiden kohdalla noudatetaan selkeää oppiainejakoista järjestelmää. Koulussa opiskeltavien oppiaineiden nimet ja jaotellut määrättyvät valtakunnallisessa tuntijaossa.

Opetussuunnitelmien aihekokonaisuuksissa on nimetty teemoja, joita tulee käsitellä kaikissa oppiaineissa. Aihekokonaisuudet ovat olleet askel kohti monialaisuutta, mutta niiden käsittely ei ole varsinaisesti edellyttänyt oppiaineiden yhteistyötä. Aihekokonaisuuksien teemoja on saatettu käsitellä eri oppiaineiden opetuksessa, mutta yhteiset opetusjärjestelyt tai kurssit ovat kuitenkin jääneet varsin vähäisiksi. Tästä syystä aihekokonaisuuksia on kritisoitu ja niiden toteutusten on arvioitu jääneen liian sattumanvaraisiksi eri kouluissa.

Vuonna 2016 voimaan tulevissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa aihekokonaisuuksia ei enää ole, vaan opiskeltavien asioiden monialaisuutta ja eheyttämistä edistetään uudella tavalla, joka on nimetty monialaisten oppimiskokonaisuuksien järjestämiseksi. Keskeinen ajatus on, että koulut saavat itse valita, mitä teemoja niissä halutaan opettaa ja opiskella monialaisesti. Teemat valitaan jo olemassa olevista oppiaineista siten, että oppiaineissa käsiteltävät samaan tematiikkaan liittyvät oppitunnit muodostavat sisällöllisen kokonaisuuden. ■

Esimerkkinä monialaisesta oppimiskokonaisuudesta voisi toimia tema hyvinvointi. Tämä oppimiskokonaisuus voisi muodostua vaikkapa terveystiedon, kotitalouden, historian ja maantieteen

kursseihin sisältyvistä tunteista, joilla käsitellään henkilökohtaista, yhteiskunnallista ja globaalia hyvinvointia ja oppilaan elämämaailmaa. Monialaisille oppimiskokonaisuuksille ei ole varattu erillistä tuntiresurssia, mutta eri aineiden oppitunneilla käsittelyjen näkökulmien lisäksi oppimiskokonaisuus voidaan esimerkiksi päättää yhteiseen päivänavaukseen tai muuhun toiminnalliseen tapahtumaan. Olennaista on, että eri oppiaineiden oppisisällöistä syntyy nykyistä paremmin kokonaisuuksia ja linkkejä yli oppiainerajojen.

Monialaisuudesta, monitieteisyydestä ja tieteiden integraatiosta on keskusteltu myös korkeakouluopintojen kehittämisen yhteydessä. Korkeakoulut ovat niin ikään varsin sektoroituneita luonteeltaan. Monesti nostetaan esiin pikemminkin tieteenalojen erot ja ominaispiirteet sen sijaan, että pyrittäisiin vahvistamaan eri alojen yhteistyötä. Työelämän tarpeiden näkökulmasta myös korkeakouluopetuksen haasteena on opetuksen keittäminen siten, että vahvan tieteenalakohtaisen osaamisen rinnalla kehitettäisiin monitieteisyyttä ja tieteiden integraatiota.

Viimeaikaisessa koulutuskeskustelussa on käytetty paljon puheenvuoroja koulutuksen tavoitteesta ja tulevaisuuden oppimistarpeista. Erityisesti on pohdittu yleissivistyksen merkitystä. Osa näkee tarvetta koulutuksen keskittymiseen ja suurempaan oppiaineiden valinnaisuuteen. Perusteluna pidetään sitä, että keskittyminen edistäisi jatko-opintovalmiuksia. Valinnaisuuden lisäämistä kannatetaan myös siksi, että suurempi valinnanvapaus ja mahdollisuus omien opintojen suunnitteluun voisivat lisätä opiskelumotivaatiota. Toisaalta on kannettu huolta yleissivistyksen kapenemisesta, jos oppiaineiden määrää ja pakollisia kursseja vähennettäisiin. On perusteltu, että tulevaisuudessa tarvitaan nimenomaan laaja-alaista ymmärrystä maailman asioista, ei kapea-alaista ja sektorikohtaista tietoa. Oppiaineiden suurta valinnaisuutta on myös kritisoitu siksi, että keskittyminen vain tiettyihin oppiaineisiin saattaisi sulkea portteja joiltakin jatko-opiskeluvaihtoehdoilta. Lisäksi on nostettu esiin, että tulevaisuudessa ei voi tietää, mitkä alat tai suuntaukset

ovat merkityksellisiä. Laaja yleissivistys antaisi paremmat valmiudet tehdä erilaisia uravaihtoksia.

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelma tulee perusopetuksen taivoon voimaan vuonna 2016. Monialaisuus ja monitieteisyys ovat kehittämisen kohteita myös lukiossa, sillä oppiaineiden opetuksen rinnalla tulee opetusta toteuttaa myös niin sanottuina teemaopintoina.

Monialaisuus ja eheys

Monialainen oppiminen voidaan rinnastaa monitieteisyyteen. Monitieteisyydellä tarkoitetaan tieteiden ja oppiaineiden rinnakkaisuutta eli sitä, että esimerkiksi ympäristökysymyksiä käsitellään eri aloilla ja siten pyritään luomaan monipuolista ymmärrystä. Monialaisuus ja monitieteisyys eivät kuitenkaan automaattisesti johda eheään käsitykseen opiskeltavista teemoista, sillä vaarana on, että eri tieteenalojen tai oppiaineiden tiedot jäävät toisistaan irrallisiksi. Eheyttäminen eli pyrkimys eheään, kokonaiseen käsitykseen jostakin opiskeltavasta aiheesta edellyttää useimmiten tieteiden integraatiota eli tilannetta, jossa tieteenalat yhdessä luovat yhteistä ymmärrystä tutkittavista teemoista. Tämä puolestaan tarkoittaa käytännössä eri aineiden opettajien välistä yhteistyötä: suunnittelua, toteuttamista ja arviointia.

Käsite eheyttäminen pohjautuu sanoihin ehyt ja eheä, kokonainen. Kun on kyse erilaisten ilmiöiden ja teemojen opiskelusta, eheyttäminen ja kokonaisvaltaisen käsityksen saavuttaminen ovat keskeisiä tavoitteita. Koulukontekstissa eheyttäminen-käsitettä onkin käytetty jo useiden vuosikymmenten ajan. Käsite on viime vuosina myös kohdannut kritiikkiä erityisesti siksi, että sitä on käytetty aivan toisenlaisissa asiayhteyksissä, erityisesti seksuaali-identiteetin muuttamispyrkimyksissä. Tästä syystä käsitteen käytön yhteydessä on korostettava, että koulukontekstissa kyse on ennen kaikkea eri oppiaineiden opetuksen eheyttämisestä.

Eheyttämisen käsitettä on myös kritisoitu siitä, että se ei huomioi todellisen maailman ristiriitaisuutta. On kysytty, miksi synnyttää ehyt käsitys asioista, jos ne todellisuudessa ovat rikkonaisia ja ristiriitaisia. Nämä näkökulmat vaikuttivat osaltaan siihen, että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on päädytty puhumaan eheyttävien oppimiskokonaisuuksien sijasta monialaisista oppimiskokonaisuuksista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei eheyttäminen olisi käyttökelpoinen sana, kunhan tiedostetaan käsitteeseen liittyvät erilaiset merkitykset.

Kirjan tarkoitus

Koulua vai elämää varten? Vastaus on ”elämää varten”, mikäli sitä etsii uusista, vuonna 2016 käyttöön otettavista perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista. Opetussuunnitelma kannustaa koulua ja opetusta suuntamaan katseen ulos yhteiskuntaan, toimimaan yhteistyössä koulun ulkopuolisissa, laajentuivissa oppimisympäristöissä sekä edistämään yhteisöllistä tiedonrakentamista.

Näin rakennat monialaisia oppimiskokonaisuuksia -kirja kokonaisuudessaan on tarkoitettu innostamaan ja kannustamaan kouluja monialaisen opetuksen toteuttamiseen. Opetussuunnitelmauudistukseen liittyy usein uuden odotusta ja muutoksen mahdollisuuksia, mutta myös pelkoa työmäärän lisääntymisestä ja kenties myös oman ammattitaidon riittämättömyydestä. Kirja osoittaa, että monialaisten oppimiskokonaisuuksien toteuttamisessa on erilaisia vaihtoehtoja pienimuotoisesta laajaan ja että eheyttäminen voi perustua erilaisiin pedagogisiin suuntauksiin. Kirja toimii myös muistutuksena siitä, että koulun toimintakulttuurin muutos on aidosti mahdollista, jos sekä koulun johdolla että opettajilla on siihen halua.